

onderzoek ervan — schrijver is historicus uit de school van Van der Kieft — was hier op zijn plaats geweest. Het duurt tot 1248 eer in de abdij van Middelburg, ditmaal ten behoeve van een burger, opnieuw een beschikking na dode, bezegeld en met vermelding van executeurs wordt beoorkond; dit document wordt met zoveel woorden *testamentum* genoemd en behelst inderdaad alleen een zielegave. Het hoofdstuk over vorm en bewijskracht van de oorkonden bevat een boeiende beschouwing over het verschijnsel van het gesloten testament en over de opkomst van het notariële instrument, dat de oudere testamentvormen in de kring van de Utrechtse geestelijkheid omstreeks 1360 geheel heeft verdreven — vandaar het eindjaartal van het onderhavige onderzoek.

Onder het hoofd 'de privaatrechtelijke aspecten van het testament' komen veel belangrijke punten ter sprake: testeerbekwaamheid, de rechten van de executeurs testamentair in relatie tot die van degenen aan wie het niet in het testament genoemde gedeelte van het nagelaten vermogen toekomt (Cappon noemt dit de intestaat erven, maar het betreft ook personen die begunstigd zijn met een gifting, zoals verschillende Kamper Schepenacten duidelijk maken), de fideicommiss (waarbij vreemd genoeg de oorkonde van proost Wouter niet genoemd wordt), de begiftiging met vruchtgebruik (schrijver meent overigens ten onrechte dat in zijn oorkonde nr. 47 de kinderen van de maker bij diens dood in het geheel geen eigendomsrechten (dat wil zeggen: gewere) krijgen ten aanzien van een met vruchtgebruik belaste nalatenschap: hij verwacht hier 'lijftocht' met de in de veertiende eeuw populaire *donatio ad vitam*), en de executele. In dit verband, zoals ook een paar keer eerder, houdt hij zich grondig bezig met de gecompliceerde vraag wie op welk moment over bepaalde eigendomsrechten beschikt. Bij het behandelen van de opsomming van bevoegdheden der executeurs in notariële acten uit de periode van 1348 tot 1360 wijst hij er op hoezeer de terminologie door het geleerde recht is bepaald in een poging om bij de inheemse rechtspraktijk aan te sluiten. Zijn vermoeden dat de notarissen daarbij allerlei termen en clausules invoegden die voor het Utrechtse rechtsleven van de veertiende eeuw geen betekenis hadden, is zonder twijfel even juist als nuchter.

Cappon geeft in dit werk over het algemeen blijk van grote (soms tot omslachtigheid leidende) voorzichtigheid en hij behandelt de ontwikkeling van de testamentaire gebruiken in de kring van de Utrechtse kapittel-geestelijkheid zorgvuldig. Systematisch analyseert hij zijn oorkonden naar vorm en inhoud, met bijzondere aandacht voor de romeinsrechtelijke en canoniekrechtelijke elementen daarin. Hij is uitvoerig in het citeren van zijn documenten, deels in zijn tekst, deels in een reeks bijlagen, hetgeen het belang van zijn werk verhoogt.

J. A. Kossmann-Putto

G. J. M. Nijsten, *Het hof van Gelre. Cultuur ten tijde van de hertogen uit het Gulikse en Egmondse huis (1371 -1473)* (Dissertatie Nijmegen 1992; Kampen: Kok Agora, 1992, 503 blz., f89,-, ISBN 90 391 0057 8).

Deze gedegen studie over het Gelderse hof roept meteen associaties op met de enige jaren geleden verschenen studie van Van Oostrom over het Hollandse grafelijke hof omstreeks 1400. Het is echter oneerlijk Nijstens werk met dat van Van Oostrom te vergelijken. Van Oostrom gebruikte een paar literaire bronnen ter illustratie van de Haagse vorstelijke atmosfeer. Deze beperking bood de auteur de gelegenheid een uiterst aantrekkelijk perspectief op uniek leesbare manier te schetsen, als een literator. Nijsten heeft zijn taak ruimer opgevat en zich de vraag gesteld hoe dat vorstelijke hof in Gelre nu eigenlijk in elkaar stak, hoe men zich aan dat hof met

kunstuitingen bezighield en of dat samengaan van hofstructuur en kunstbemoeyenis inderdaad tot een cultuur heeft geleid die kan worden gezien als afspiegeling van de verankering van hof en hertog in de Gelderse samenleving en als een soort bindend element voor het hertogdom.

In het eerste gedeelte beschrijft Nijsten op evenwichtige wijze de personele structuur van het hof en de financiering daarvan, met binnen dat kader als laatste aspect de stelling dat kunst dan wellicht luxe, maar zeker noodzaak was. Dat eerste gedeelte wordt afgesloten met een beschouwing over de ideale vorst, waarin zowel aan ideaalbeelden via vorstenspiegels als aan daadwerkelijke activiteiten en de effecten daarvan wordt gerefereerd. Het tweede gedeelte is aan kunst gewijd: muziek, literatuur, handschriften, beeldende kunst en kunstnijverheid. In het derde gedeelte komt de vraag aan de orde hoe de kunst functioneerde en of beoogde doelstellingen werden bereikt. Voor het eerste kan Nijstens korte karakteristiek 'Spel verbreedert' worden gebruikt: kunst als bindweefsel van het hof zelf, voor het tweede 'Plezier verbreedert': manifestaties als bindweefsel van de samenleving.

Er kunnen over dit boek van Nijsten heel wat kritische noten worden gekraakt. Zonder dat al het onderzoek als zodanig ook maar een moment als overbodig wordt beschouwd, zou de tekst naar mijn mening aan zeggingskracht hebben gewonnen als de schrijver zich meer tot keuzes van treffende voorbeelden zou hebben beperkt. Het is heel wel mogelijk om allerlei afzonderlijke en op zichzelf ook wel belangwekkende gegevens in bijlagen te presenteren, waardoor de tekst wordt ontlast. Dat geldt voor alle gedeeltes, maar met name voor de kunst. Daarnaast zou het aanbeveling hebben verdiend sommige zaken wat meer uit te werken en in een breder kader te plaatsen. Dat lijkt in strijd met mijn eerdere opmerking over keuze en beperking, maar is dat juist niet. Met uitwerken wordt namelijk niet bedoeld dat het betreffende verschijnsel met nog meer gegevens wordt opgetuigd, maar dat de zaak waarom het gaat wat rustiger wordt uiteengezet. Mij zou het bijvoorbeeld welkom zijn geweest als de diverse verre reizen in één verband zouden zijn behandeld (waarbij ze natuurlijk op diverse momenten elders in het boek zouden kunnen worden aangestipt). Soms zou het aanbeveling hebben verdiend aan de hand van één karakteristiek gegeven een bepaalde configuratie te belichten, zoals naar aanleiding van de verscheidenheid aan betekenissen van processies.

Als conclusie geldt zeker dat Nijsten met dit proefschrift een waardevol boek heeft geschreven, dat aan bruikbaarheid zou hebben gewonnen als in het notengedeelte telkens in een sprekende hoofdregel de relevante tekstbladzijden zouden zijn vermeld, als bij de inhoudsopgave van de bijlagen ook de betreffende pagina's zouden zijn opgegeven en als de literatuuropgave (overigens onhandig afgedrukt) in relatie tot de noten compleet zou zijn geweest (dat er ook relevante literatuur ontbreekt is weer een andere kwestie).

J. van Herwaarden

M. Greilsammer, *Een pand voor het paradijs. Leven en zelfbeeld van Lowys Porquin, Piëmontees zakenman in de zestiende-eeuwse Nederlanden* (Tielt: Lannoo, 1989, vii+ 192 blz., Bf565,-, ISBN 90 209 1569 X).

Lowys Porquin (1511-1573) was een van die lombarden die in de zestiende eeuw nog naar de Nederlanden afzakte om er het beroep van pandbelener uit te oefenen. Hij was afkomstig uit Chieri in Piëmont en achtereenvolgens actief in Zierikzee en Middelburg. Zijn oudere broer Bernardin oefende dezelfde functie uit in Luik, maar bezat bijvoorbeeld ook een vierde in de leentafel van Antwerpen.

Porquin is echter vooral bekend gebleven omdat hij een merkwaardig boek liet schrijven en